

BARGOBIHTTÁGIHPA \

5.-7. CEAHKKI

ÁLGGAHUS

#MÁVSSOLAŠ - AIDDO NU MO DON LEAT

Ollu ohppiid rumaš rievdagohtá gaskadásis, ja dagaha ahte sosiála gáibádusat sturrot. Pubertehta sáhttá lea imašlaš, váttis ja fiinna áigi. Sáhttá leat gelddolaš guorahallat iežas ođđa beliid. Seammás sáhttá leat issoras go nu ollu rievdá, ja dárbu gullat searvevuhtii lea dávjá stuoris. Luohká oahppit sáhttet leat hui iešguđet dásiin ovdáneamis – muhtumat dáidet boahit pubertehtii ovddimusat, ja earát fas bohtet maŋŋá. Goappašat dilálašvuodát sáhttet bohciidahttit vierisvuodadovddu. Dán jagáš kampánjapáhka mihttu lea eastadit dán vierisvuodadovddu, ja baicce dagahit ohppiid oadjebassan das ahte sierraláganin leat lea dábálaš. Sii leat buohkat #Mávssolaččat aiddo nu mo sii leat, ja ahte molsašuddan lea dábálaš.

Dán jagáš kampánjapáhkas 5.-7. luohká várás leat bargobihtát rupmaša ja pubertehta, dovdduid ja ráhkásmuvvama, ja sohkaelliid ja sohkaaledovddahemiid birra. Oahppit galget oahppat dan birra mii dáhpáhuvvá rupmašis, dovdduiguin ja sosiála beali go stuorra rievdadusat dáhpáhuvvat oanehis áiggis. Oahppit galget maid šaddat oadjebassan hállat dakkár fáttáid birra mat gusket rupmašii ja dovdduide. Mihttun lea ahte oahppit galget dovdat ahte sii leat # Mávssolaččat aiddo nu mo sii leat, ja ahte molsašuddan lea dábálaš.

CAVGILEAMIT OAHPAHEADDJÁI

Čálgu ja oadjebasvuohka leat dehálaš eavttut dasa ahte oahppit galget sáhttit ovdánit persovnnalaččat, sosiálalaččat ja fágalaččat. Dutkan čájeha maiddái ahte seksualitehta berre oahpahuvvot oadjebas ja čáhkkilis oahppanberrasis ásahan dihtii erenoamáš erohusa ohppiide. Danne lea dehálaš ahte don oahpaheaddjin ásahat buriid rámmaid seksualitehtaoahpahussii iežat luohkás. Sex og Politikka/Seksa ja Politihkka rávve ahte seksualitehtaoahpahus vuodđuduvvo čuovvovaš prinsihpaide:

- Ahte erohusat árvusadnojuvvojit (ovdamearkka dihtii go dat čatnasit čearddalašvuhtii, bearašduogáži, neaktimii, oaiviliidda, sohkaeleidentitehtii ja sohkaaledovddaheapmái).
- Ahte eai dohkkehuvvo sánit ja cealkámušat mat vealahit dahje mat fuonášit earáid.
- Ahte ii oktage galgga vásihit sealggebealesárdnuma dahje loavkašuvvama.
- Ahte mii garvit hállama persovnnalaš vásáhusaid birra, muhto baicce digaštallat fáttáid fiktiivva ovdamearkkaid bokte..
- Ahte buohkat dihtet mii dáhpáhuvvá oahpahusas.
- Ahte buohkat servet, muhto ahte lea vejolašvuohka cealkit ahte ii háliit ovddidit iežas oaivila.
- Ahte sárdnun dáhpáhuvvá “gitta lanjas” – mii mearkkaša ahte eat maŋŋil hála luohkkáustibiiguin dan birra maid earát leat dadjan ja dahkan oahpahusas. Mii rávvet maiddái ahte seksualitehtaoahpahus álggahuvvo dainna ahte oahpaheaddji ja oahppit ásahit heivvolaš šiehtadusaid das mo oahpahus galgá dáhpáhuvvat, sorjavaččat luohká čoahkkádusas ja birrasis. Dakkár šiehtadus ahte ii galgga hállat iežas birra priváhta dahje hui persovnnalaččat, sáhttá loktet daid ohppiid oadjebasvuoda geat gillájit hárdima. Dakkár šiehtadusat ahte galgá guldalit earáid ii ge bilkidit sin, sáhttet maid leat dehálaččat. Mii rávvet geavahit 5.-7. luohká vuodđomateriála hárhesusaid, Fáttás 1: “Oadjebas sadji seksualitehtaoahpahussii” ásahan dihtii oadjebas saji ohppiide.

ÁLGGAHUS

BARGOBIHTÁT

Dán jagáš kampánnjapáhkii mii leat čohkken bargobihtáid mat gusket rupmašii, rumašdeaddagii, dovdduide ja sohkaheallái pubertehta oktavuodas. Powerpointa lea hábmejuvvon bargobihtáid ektui, ja ráhkaduvvon nu ahte sáhtta válljet muhtun dahje buot bargobihtáid, sorjavaččat das man ollu áiggi sáhtta geavahit. Dat lea juogaduvvon fáttáide

pubertehta ja rumaš, pubertehta ja dovddut ja pubertehta ja sohkahealli, ja daidda gulli bargobihtáiguin. Fuomáš ahte vuosttaš bargobihtta lea heivehuvvon ahkedásiide. 5. luohká várás geavahuvvo bargobihtta 1 “duohta vai gielis pubertehta birra” ja 6.-7. luohká várás geavahuvvo bargobihtta 2 “Rumašspeallu”.

GUOSKEVAŠ GEALBOMIHTUT

Vahku 6 Lea Hábmejuvvon Oahppoplána Vuodu. Vuolábealde Oainnát Guđe Gealbomihtuid Bargobihtat Gokčet

SERVODATFÁGA

- Smiehtadit mo gávppalaš váikkuhus sáhtta čuohcat geavaheapmái, persovnnalaš ekonomiiijii ja iešgovvii

- Smiehtadit erohusaid birra identitehtain, seksuála sojus ja sohkahealedovddaheamis ja iežas ja earáid rájain dovdduid, rupmaša, sohkaheali ja seksualitehta ektui ja digaštallat maid sáhtta dahkat jus rájât rihkkojuvvojit

DÁROGIELLA OHPPIID VÁRÁS GEAIN LEA SÁMEGIELLA VUOSTTAŠGIELLAN

- Guldalit earáid ja ákkastit iežas oaiviliid digaštallamiin

DÁROGIELLA

- Guldalit ja gieđahallat earáid árvalusaid ja ákkastit iežas oaiviliid ságastallamiin

SÁMEGIELLA

- Guldalit ja gieđahallat earáid árvalusaid ja ieš dovddahit ja ákkastit iežas oaiviliid

- Smiehtadit mo giella sáhtta dovddahit guottuid lagamuččaide

LUONDDUFÁGA

- Čilget fysalaš ja psyhkalaš rievdamiid pubertehtas ja ságastallat dan birra mo dat sáhttet váikkuhit dovdduide, daguide ja seksualiteht

GOVASTAGAT

Duohta vai gielis pubertehta birra

Rumašspeallu

Muitalusat rišus

Dovddut ja ráhkásmuvvan

Sohkahealerámmat

BARGOBIHTTÄ 1 \

5.-7. CEAHKKI

BARGOBIHTTÁ I \ DUOHTA DAHJE II PUBERTEHTA BIRRA

QUIZ

MIHTTOMEARIT

- Oahppit galget máhttit čilget mii dáhpáhuuvvá pubertehtas
- Oahppit galget máhttit buktit ovdamearkkaid ođđa máhtus maid leat oahppan puber- tehta birra hárjehusbarggu oktavuođas

Ulbmiljoavku: 5.-7. ceahkki

Fágalaš relevánsa: luonddufága

Áigi: 25 minuhta

Reaidut: hárjehusa bargoárkkat. Bargoárkkain leat 13 iešguđetlágan jearaldaga. Jus luohkás leat eanet go 13 oahppi, de ferte mánget eanet bargoárkkaid.

ČILGEHUS

Oahpaheaddji muitala ohppiide ahte sii galget čađahit hárjehusa man namma lea “Duohta dahje ii pubertehta birra”, mas galget vástidit moanat gažaldagaid fáttá birra.

Juohke oahppi oažžu ovttá koartta mas čuožžu gažaldat ja vástádusmolssaeavttut, main okta lea rievttas vástádus. Oahppit galget vácčáhit luohkkálanjas, ja juohke háve go deivet eará oahppi, de bisánit ja jerret nubbi nuppis dan gažaldaga mii koarttas čuožžu. Go guokte oahppi leaba jearran ja vástidan goabbat guoimmi gažaldagaid, de lonuheaba koarttaid ja joatkiba vázzit luohkás gitta dassázii go gávdnaba ođđa olbmuid geaiguin hupmaba.

Ulbmil lea olahit nu olu iešguđetge skuvlaoappáid ja -vieljaid go vejolaš ja ollet vástidit nu olu gažaldagaid go vejolaš. Sii sáhttet áinnas vástidit seamma gažaldaga mánggii iešguđetge skuvlaoappáide ja -vieljaide. Sii eai galgga kommenteret nubbi nuppi vástádusaid, ja galget vástidit dušše hui oanehaččat ja čielgasit. Oahpaheaddji bisseha hárjehusa go árvoštallá dan bistán nu guhká ahte oahppit leat ollen jearrat gažaldagaid nubbi nuppis.

TIPSAT OAHPAHEADDJÁI

Dát hárjehus sáhtta maid heivet oahpahasárvoštallamii rupmaša ja pubertehta birra. Muhto dat sáhtta maid heivet oahpahasmannolaga álggahussii, jus ovdal lehpēt bargan fáttáin ja dárbbásehpet gearduheami. Bargoárkka sáhtta lonuhit gažaldagaiguin ja vástádusaiguin maid juohke oahppi ieš gávdná ja evttoha.

Oahpaheaddji sáhtta čoahkkáigeassima váras válljet gažaldagaid maid birra lea ávkkálaš hupmat ovttas, muhto sáhtta maid atnit čuovvovaš gažaldagaid vuolggasadjin:

- Ledje go makkárge vástádusat mat hirpmáhuhtte din?
- Lehpēt go oahppan maidege ođđasa pubertehta birra dán hárjehusas?
- Gos dii jáhkibehtet ahte lehpēt oahppan dan maid máhttibehtet pubertehta birra?
- Geaiguin dii lehpēt hupman pubertehta birra
- (Ovdamearkka dihte olbmáiguin, váhnemiiguin, earáiguin bearrašis)?

EARÁ ORGANISEREN OAHPAHUSAS

Dán hárjehusa sáhtta rievdadit dábálaš quizzan jus oahpaheaddji mielas dat orru buoret. Quizza sáhtta áinnas čađahit mánggii, ja vejolaččat atnit dan maid go árvoštallá maid oahppit leat oahppan oahpahasas.

BARGOÁRKA \ DUOHTA DAHJE II PUBERTEHTA BIRRA

GAŽALDAT

Buot mánát ollejit pubertehtii seamma áigái. Leago duohta vai ii?

VÁSTÁDUS

Ii leat duohta. Lea erohus olbmoss olbmui goas olle pubertehtii

GAŽALDAT

Go bártiin rievdá jietna, de sáhttet sii ieža mearridit makkár jietna sis galgá leat.

VÁSTÁDUS

Ii leat duohta. Go jietna rievddagohtá, dat sáhttá mearkkašit ahte rievddada čuvges ja sevdnjes jienaid gaskkas. Olmmoš ii sáhte ieš mearridit goas dat galgá geavvat.

GAŽALDAT

Oallugat vásihit pubertehtas ahte mokta rievddada.

VÁSTÁDUS

Duohta. Pubertehtas lea áibbas dábbalaš ahte mokta rievddada.

GAŽALDAT

Bártit ollejit pubertehtii árabut go nieiddat.

VÁSTÁDUS

Ii leat duohta. Eanas nieiddat ollejit pubertehtii veaháš árabut go bártit, muhto sáhttet maid leat muhtin bártit geat ollejit pubertehtii árabut go eanas nieiddat.

GAŽALDAT

Sihke nieiddat ja bártit sturrot eanet pubertehtas.

VÁSTÁDUS

Duohta. Pubertehtas álget buohkat stuorrut jođáneappot go maid ovdal leat dahkan.

GAŽALDAT

Go nieida lea ožžon mánodávddaid vuosttaš geardde, de sáhttá son šaddat áhpeheapme.

VÁSTÁDUS

Ii leat duohta. Go nieida oážžu mánodávddaid vuosttaš geardde, de dat mearkkaša ahte son sáhttá šaddat áhpeheapme go anaša bártiin prevenšuvnna haga. Muhto monneluovvaneapmi bohtá ovdan mánodávddaid, ja dan dihte sáhttá nieida šaddat áhpeheapme mánu ovdal vuosttaš mánodávddaid.

GAŽALDAT

Lea dušše nieiddaid bivastat mii haksogohtá pubertehtas.

VÁSTÁDUS

Ii leat duohta. Buohkain haksogohtá bivastathádja pubertehtas.

GAŽALDAT

Pubertehta vuosttaš mearkkat bártiin leat ahte bállut ja návli stuorrugohtá.

VÁSTÁDUS

Duohta. Dat lea okta dain vuosttažiin mii bártiin geavvá go ollejit pubertehtii ahte bállut ja návli stuorrugohtet.

GAŽALDAT

Vuosttaš pubertehtamearka nieiddain leat ahte čiččit sturrot.

VÁSTÁDUS

Duohta. Olu nieiddain álget čiččit stuorrut go leat birrasiid 9–13-jahkásaččat.

BARGOÁRKA \ DUOHTA DAHJE II PUBERTEHTA BIRRA

GAŽALDAT

Leat dušše bártnit geat ožžot eanet guolggaid pubertehtas.

VÁSTÁDUS

li leat duohta. Buohkat ožžot eanet guolggaid rupmašii pubertehtas. Guolggat šaddet hárcčis, giedavuoli, giedain, julggiid, sealggis ja bálluin. Bártnit álget maid oažžut skávžžáid, muhto maiddái nieiddat sáhttet oažžut oinnolaš guolggaid ámadadjui.

GAŽALDAT

Muhtin bártnit vásihit ahte sin rattit stuorrugohtet veaháš pubertehtas.

VÁSTÁDUS

Duohta. Muhtin bártnit eai vásit dan, ja eará bártnit ges dovdet ahte sin rattit sturrot veaháš ja šaddet rašit pubertehtas. Dat manná badjel.

GAŽALDAT

Bártnit buvttadišgohtet siepmanseallaid.

VÁSTÁDUS

Duohta. Siepmanseallat buvttaduvvojit bálluin, ja siepman lea vielgat oaidnit.

GAŽALDAT

Nieiddain sturrot cinnábaksamat pubertehtas.

VÁSTÁDUS

Duohta. Pubertehtas sturrot nieiddaid cinnábaksamat ja šaddet eanet oinnolaččat.

BARGOBIHTTÄ 2 \

5.-7. CEAHKKI

BARGOBIHTTÁ 2 \ RUMAŠSPEALLU

BREAHTTASPILLA

MIHTTOMEARIT

- Oahppit galget máhttit vástidit fáktájearaldagaid rupmaša ja pubertehta birra
- Oahppit galget mitalit konkrehta molssaeavttuid movt doaibmat dilemmain rupmaša ja pubertehta birra

Ulbmiljoavku: 6.-7. ceahkki

Fágalaš relevánsa: Luonddufága

Ráhkkaneapmi: Bargoárkkat mángejuvvojit. Speallu mángejuvvo A3-hámis.

Áigi: Sullii 30–45 minuhta.

Reaidut: Bargoárkkat juhkkovuvvojit buot joavkkuide (fuomáš ahte lea mánge bargoárkka). Okta bircu juohke jovkui. Okta speallanboallu juohke oahppái (ovdamearkka dihte helbmo, boallu, sihkkungummi).

TIPSAT OAHPAHEADDJÁI

Spillain besset oahppit iskat maid sii máhttet fáttá birra, ja sáhttet atnit dan máhtu go evttohit doaibmamolssaeavttuid dilemmain. Dan dihte sáhtta spillain áinnas árvoštallat oahpahuslágideami mas leat maid eará hárbhusat rupmaša ja pubertehta birra dán ávdnasis.

Spilla loahpaheamis lea buorre jurdda humadit vejolaš gažaldagaid dahje árvoštallamiid birra maid spilla gažaldagat ja dilemmain leat addán ohppiide. Sáhtta välljet dilemmaid maid sáhtta digaštallat ovttas dainna ulbmiliin ahte fuomášit eanet iešguđetlágan doaibmamolssaeavttuid.

Spilla sáhtta spillat ođđasis eará jearaldagaiguin ja dilemmaiguin maid oahppit ieža hábmejit joavkkuin nubbi nubbái. Dan dihte sáhtta maid atnit spilla ávdnasa eará fáttáin.

ČILGEHUS

Juohke joavku oažžu spillabreahta, dilemmakoarttaid, gažaldatkoarttaid ja spillanjuolggadusaid (maid oahpaheaddji lea mánge). Oahpaheaddji sáhtta maid vejolaččat čuohppat eret gažaldat- ja dilemmakoarttaid ovdagihitii, nu ahte oahppit eai oainne gažaldagaid ja dilemmaid ovdal go spilla álgá. Dahje oahppit sáhttet ieža čuohppat koarttaid eret ovdal go spilla álgá.

Oahpaheaddji bagada movt oahppit galget spillat. Gažaldatkoarttat ja dilemmakoarttat sirrejuvvojit ja biddjojuvvojit goabbat guhpan nu ahte teaksta lea vulos guvlui. Spillenboalut biddjojuvvojit álgui, ja oahppit mearridit birccuin gii galgá álgit. Spilla álggahuvvo dainna ahte son gii galgá álgit, bálkesta birccu ja sirdá boalu nu mánge gearde ovdos guvlui go maid bircu čájeha.

Jus oktage bisána ovtta gažaldatsuorgái, de galgá muhtin gean vuostá spille, geassit bajimus gažaldatkoartta ja lohkat gažaldaga jitnosit sutnje gii lea gažaldatsuorggis. Jus son máhtta riekta vástidit, de beassá ođđasis bálkestit. Jus vástida boastut, de ferte vuordit ovtta vuoru.

Jus oktage bisána dilemmasuorgái, de galgá son geassit ovtta dilemmakoartta man lohka jitnosit earáide. Dasto galgá son vuordit ovtta vuoru, man botta galgá jurddašit makkár doaibmamolssaeavttu vällješii čuovdusin dilemmai.

Ovdal go son fas bálkesta birccu, de ferte mitalit earáide makkár čovdosa son vällje, ja čilget manne dat lea buoremus su mielas. Jus oktage spillejeddiin vällje “juoidá eará” -čovdosa, de ferte mitalit movt su mielas dilemma baicca galggašii čuovdit.

Jus oktage spillejeddiin boahká dakkár suorgái mas čuožžu “sirdde guovtte gearde manjos guvlui” dahje “bálkes ođđasis”, de galgá son dahkat nu movt suorggis čuožžu.

Vuosttaš gii olle mollui, vuoitá.

BARGOÁRKA \ RUMAŠSPEALLU

GAŽALDATKOARTTAT

**MAID MEARKKAŠA GO MII DADJAT
Ahte BÁRTNIIN RIEVDÁ JIETNA?**

- a. Ahte jietna rievdá dego nieidda jietnan ja bistá nu olles bártni eallima.
- á. Ahte jietna rievddada sevdnjes ja čuvges jienaid gaskkas, ja ahte bártnit eai ieža mearrit goas dat geavvá.
- b. Ahte ii sáhte hupmat.

Rievttes vástáduš: á. Ahte jietna rievddada sevdnjes ja čuvges jienaid gaskkas, ja ahte bártnit eai ieža mearrit goas dat geavvá.

GAŽALDATKOARTTAT

**SÁHTTET GO BÁRTNIID RATTIT
STUORRUT PUBERTEHTAS?**

- a. Juo, nu geavvá buot bártniiguin.
- á. Juo, nu geavvá muhtin bártniiguin.
- b. Ii, nu ii geava goassege bártniiguin.

Rievttes vástáduš: á. Juo, nu geavvá muhtin bártniiguin.

GAŽALDATKOARTTAT

**LEA GO DUOHTA Ahte OLU NIEIDDAT OŽŽOT
EANET GUOLGGAID GIEĐAIDE, JULGGIIDE JA
BADJEBAKSAMII GO OLLEJIT PUBERTEHTII?**

- a. Juo.
- á. Ii.

Rievttes vástáduš: a. Juo.

GAŽALDATKOARTTAT

**LEA GO EROHUS MAN BOARISIN
OLBMOT OLLEJIT PUBERTEHTII?**

- a. Ii leat. Buohkat leat sullii ovttá boarrásat go dat geavvá.
- á. Juo, lea erohus olbmot olbmui.

Rievttes vástáduš: á. Juo, lea erohus olbmot olbmui.

GAŽALDATKOARTTAT

**MII GEAVVÁ SIHKE BÁRTNIIGUIN JA
NIEIDDAIGUIN GO OLLEJIT PUBERTEHTII?
NAMUT GUOKTE DI GGA.**

- a. Bivastat haksogohtá.
- á. Jietna álgá rievdat.
- b. Ožžot mánodávddaid.
- c. Oallugat ožžot čivhlliid.

Rievttes vástáduš: a. Bivastat haksogohtá. c) Oallugat ožžot čivhlliid.

GAŽALDATKOARTTAT

**MAN DÁVJÁ LEAT MÁNODÁVDDAT
NIEIDDAIN JA NISSONOLBMUIN?**

- a. 1 geardde mánus.
- á. 2 geardde mánus.
- b. 1 geardde jagis.

Rievttes vástáduš: a. Dat rievddada hui olu, muhto eatnasat ožžot mánodávddaid 1 geardde mánus

BARGOÁRKA \ RUMAŠSPEALLU

GAŽALDATKOARTTAT

MANIN GOHČODA DOAVTTIR
BÁRTNI VUOLLEDÁBI?

- a. Nábbá.
- á. Návli.
- b. Náhpi.

Rievttes vástáduš: á. Návli.

GAŽALDATKOARTTAT

MII LEA CINNÁ?

- a. Lieđđi.
- á. Nieidda vuolledábit.
- b. Biilamearka.

Rievttes vástáduš: á. Nieidda vuolledábit.

GAŽALDATKOARTTAT

GALLE "RÁIGGI" LEAT NIEIDDAS
JULGGIID GASKKAS?

- a. 1.
- á. 2.
- b. 3

Rievttes vástáduš: b. Gožžoarri, cinná ja
bahtaráigi.

GAŽALDATKOARTTAT

GUĐEMUŠ OASSI RUPMAŠIS LEA
SYMBOLA RÁHKISVUHTII?

- a. Vuoiŋjamaččat
- á. Váibmu
- b. Giehta

Rievttes vástáduš: á. Váibmu.

GAŽALDATKOARTTAT

LEA GO DÁBÁLAŠ AHTE GIEĐAT,
JUOLGGIT, BEALJIT DAHJE ČIČČIT EAI
LEAT ÁLO ÁIBBAS OVTTALÁGANAT?

- a. Ii, dat leat álo áibbas ovttaláganat.
- á. Juo, lea áibbas dábálaš ahte eai leat
ovttaláganat.

Rievttes vástáduš: á. Juo, lea áibbas dábálaš ahte
eai leat ovttaláganat.

GAŽALDATKOARTTAT

GEAIGÁJIT GO BUOT NÁVLLIT NJUOLGA
OVDDOS GUVLUI GO LEA GARRASAT?

- a. Juo, buot návllit geaigájit njuolga ovddos
guvlui go leat garrasat.
- á. Ii, lea áibbas dábálaš ahte návllit geaigájit
veaháš fitnjut go lea garrasat.
- b. Ii, návllit geaigájit álo njuolga ovddos
guvlui.

Rievttes vástáduš: á. Ii, lea áibbas dábálaš ahte
návllit geaigájit veaháš fitnjut go lea garrasat.

GAŽALDATKOARTTAT

LEA GO EROHUS OLBMOS OLBMUI
MII MIN MIELAS LEA ČÁPPAT

- a. Juo, lea áibbas iešguđetládje.
- á. Ii, buot olbmot leat ovttaoaivilis makkár
rumaš lea čáppat.

Rievttes vástáduš: a. Juo, lea áibbas iešguđetládje

BARGOÁRKA \ RUMAŠSPEALLU

GAŽALDATKOARTTAT

**GUĐEMUŠ DÁIN OSIIN LIIKKIS
LEAT EANEMUS HEARKI?**

- a. Suorbmageažit
- á. Čielgi
- b. Njunni

Rievttes vástáduš: a. Suorbmageažit.

GAŽALDATKOARTTAT

**MANNE RUVSSODA MUHTIN OLBMUIN
ÁMADADJU GO SII OVDAMEARKKA
DIHTE HEHPANIT DAHJE JIEPPADIT?**

- a. Dan dihte go ruoksat lea ráhkisvuoda ivdni.
- á. Dan dihte go bohtá eanet varra liikki olggumus varrasuonaide.
- b. Dan dihte go vuidet baksamiid ruoksin.

Rievttes vástáduš: á. Dan dihte go bohtá eanet varra liikki olggumus varrasuonaide.

GAŽALDATKOARTTAT

MII LEA DÁROGIEL SÁNTI "UTFLOD"?

- a. Eará sátni bivastahkii.
- á. Golggus mii bohtá nieidda cinnás go son ollegohtá pubertehtii.
- b. Unna divrráš mii gáskkesta liikki ja njammá vara.

Rievttes vástáduš: á. (Vilgeslágan) golggus mii bohtá nieidda cinnás go son ollegohtá pubertehtii. "Utfloed"-golggus ráidne cinná.

GAŽALDATKOARTTAT

GII MEARRIDA DU RUPMAŠA BADIJEL?

- a. Du váhnemat
- á. Don ieš
- b. Stáhtaministtar

Rievttes vástáduš: á. Don ieš

GAŽALDATKOARTTAT

**NAMUT UNNIMUSAT GOLBMA
OASI RUPMAŠIS, MAIN GÁVDNO
DUŠŠE OKTA DAIN RUPMAŠIS.**

Rievttes vástáduš: Ovdamearkka dihte njunni, njuovčča, njálbmi, náhpečoalli, cissaskruvva/-suorri, bahtaráigi, váibmu, vuoivvas, čoavji. Gávdnojit olu rievttes vástádušat, nu ahte fertebehtet ovttas geahččat dohkkehehpet go vástádušaid.

GAŽALDATKOARTTAT

MII LEA MII ÁLGGAHA PUBERTEHTA?

- a. Riegádanbeaivi
- á. Vuosttaš cummá.
- b. Vuoiŋjamaččat álget buvttadit muhtin dihto hormonaid

Rievttes vástáduš: b. Vuoiŋjamaččat álget buvttadit muhtin dihto hormonaid.

BARGOÁRKA \ RUMAŠSPEALLU

DILEMMAKOARTA

Victoria mielas lea hui vuogas čalbmái jus diev-doolbmui leat stuora deahkit gieđain ja "sixpack" čoavjijis. Son lea olu hárhjehallagoahtán vai šattašii gievrrat oaidnit. Su váhnemat leaba dadjan sutnje ahte son ii galggašii nie olu hárhjehallat, ja ahte dat ii leat dearvašlaš. Maid Victor galggašii dahkat?

- Guldalit iežas váhnemiid, go soai diehtiba mii sutnje lea buoremus.
- Li galgga beroštit su váhnemiin, go son diehtá ieš mii sutnje lea buoremus.
- Hupmat ovttain buriin olbmái dan birra movt sus lea.
- Evttot eará čovdosiid.

DILEMMAKOARTA

Petras lea stuoraobbá gii lea golbma jagi boarrásit. Sus leat stuora čiččit ja lea oaidnit hui rávis Petra mielas. Muhto Petras eai leat ollinge vuos tuorrugoahtán čiččit, ja son ballá ahte son ii boađe goassege šaddat dakkár go iežas oabbá. Maid son galggašii dahkat?

- Uitalit oabbái movt sus lea.
- Atnigoahtit čížedoalaniid maid deavdá juogamainna vai earát jáhkket ahte sus leat čiččit.
- Lohkat alcces ahte dat ii leat dehálaš, go gal dat čiččit sturrot go son rávásnuvvá.
- Juoidá eará: Maid?

DILEMMAKOARTA

Tanja lea skuvllas go fáhkka fuomáša ahte sus lea veaháš varra sisbuvssain. Nu ii leat sus ovdal leamašan. Maid son galggašii dahkat?

- Li dahkat diehttinge dassázii go olle ruoktot ja sáhtta hupmat iežas váhnemiiguin dan birra.
- Jearrat oahpaheaddjis dahje dearvašvuodadivššáris veahki.
- Hupmat iežas buoremus olbmáin dan birra.
- Juoidá eará: Maid?

DILEMMAKOARTA

Susannii lea álgán šaddat olu guolggat julggiide ja gieđaid vuollái. Su mielas lea dat váivi, go ii leat fiinnis su mielas. Son háliidivčče ráhket iežas, muhto su váhnemat leaba gieldán su dahkamis dan. Maid son galggašii dahkat?

- Son galggašii goitge ráhket iežas. Gal su váhnemat juolluba bealkit su jus dáhttuba.
- Son berre čilget su váhnemiidda manne son áiggošii ráhket guolggaid.
- Son ferte hárhjehallat guolggaid, go dat sus galget leat olles eallima.
- Juoidá eará: Maid?

DILEMMAKOARTA

Yasmina ámadadju álo ruvssoda go galgá maidege dadjat jitnosit luohkás. Dat ii geava dan dihte go son heahpana – dat dušše geavvá! Muhto su mielas lea dat hui suhtadahtti, go earát hárdet su dan dihte. Maid son galggašii dahkat?

- Dadjat daid earáide ahte eai galgga hárdit, go son ii sáhte dasa maidege go ruvssoda.
- Li galgga beroštit dain geat hárdet.
- Hupmat iežas váhnemiiguin dan birra.
- Juoidá eará: Maid?

BARGOÁRKA \ RUMAŠSPEALLU

DILEMMAKOARTA

Zenia čiččit leat stuorrugohtán, ja leat oalle rašit. Soai láveba su buoremus olbmáin dávjá fágádit suohtas dihte. Jus son deaivá su čiččiid, de gal duođas bávččaga, muhto su mielas orro veaháš heahpat dan mitalit sutnje. Maid galggašii dahkat?

- Son galggašii goitge mitalit, vaikko leage heahpat.
- Son galgá lohkat ahte ii šat gille fágádit.
- Son galggašii cikcet su ratti, vai dovda man bávččas dat lea.
- Juoidá eará: Maid?

DILEMMAKOARTA

Dan viesus gos Theis orru, lea dušše okta hivsset. Dávjá go Theis rišoda dahje geallá bániid, de boahtá soames dohko sisa. Su mielas lea dat suhttadahtti, go son háliidivččii leat akto, ii ge liiko go earát dohko skuvihit ja oidnet su álás. Maid son galggašii dahkat?

- Geahččalit čilget buohkaide bearrašis movt sus lea.
- Jearrat eai go sii sáhte bijahit lása uksii.
- Rišodit dušše dalle go diehtá son lea akto ruovttus.
- Juoidá eará: Maid?

DILEMMAKOARTA

Kasima jietna lea rievdagohtán. Muhtomin lea sus áibbas ártegis jietna, ja Kasima mielas lea dat nu issoras suhttadahtti. Erenoamážit suhtá son iežas eadnái go son dávjá boagusta sus go dat dáhpáhuvá. Maid son galggašii dahkat?

- Ii galgga dahkat diehttinge, go ii son boagus hárdima dihte.
- Mitalit eadnái ahte su mielas lea suhttadahtti ahte son boagusta, ja galggašii heaitit dainna.
- Boagustit eatni go son dahká juoidá eará, vai son ipmirda movt dat dovdo.
- Juoidá eará: Maid?

DILEMMAKOARTA

Caroline lea sin luohká nuoramus, ja dat ii leat álo liikká somá. Oallugat daid eará nieiddain leat ollegohtán pubertehtii, muhto ii Caroline. Ii leat dat ahte son áinnas háliida mánodávddaid ja čiččiid, muhto háliida leat eambo daid earáid ládje vai ii šatta olggobeallái. Maid son galggašii dahkat?

- Son ii galgga beroštit das ahte ii sulastahte daid earáid, ja baicca ohcat juoidá eará mii sis lea oktasaččat.
- Son berre oažžut olbmáid eará luohkáin, geaid fárus ii dovdda iežas olggobealde.
- Son berre geahččalit hupmat iežas váhnemiiguin dan birra movt sus lea.
- Juoidá eará: Maid?

BARGOÁRKA \ RUMAŠSPEALLU

DILEMMAKOARTA

Go Adam lihkká iđđedis, de lea muhtomin njuoska dielku seanggas. Adam diehtá bures manne lea nu, muhto ii liiko ahte su váhnemat dan oaidniba. Maid son galggašii dahkat?

- Coggat seangaolgoža duolvabivttaskurvii nu ahte ii oktage dan fuomáš.
- Geahččalit bassat dan dielkku eret iđđedis.
- Ii dárbbáš beroštit jus váhnemat dan oaidniba, go dat han lea áibbas dábálaš.
- Juoidá eará: Maid?

DILEMMAKOARTA

Mikkelis lea buorre olmmái geas lea oalle garra bivastathádja. Su olmmái ii oro ieš oba diehtime ge dan. Mikkeli lea gullán earáid luohkás hupmame ahte su olbmás lea guohca. Maid son galggašii dahkat?

- Son galggašii lohkat daid earáide ahte eai galgga hupmat fasttit su olbmá birra.
- Son berre dadjat njuolga iežas olbmái ahte son hakso.
- Son ii galgga dahkat diehttinge, ja sávvat dušše ahte olmmái ieš fuomáša dan.
- Juoidá eará: Maid?

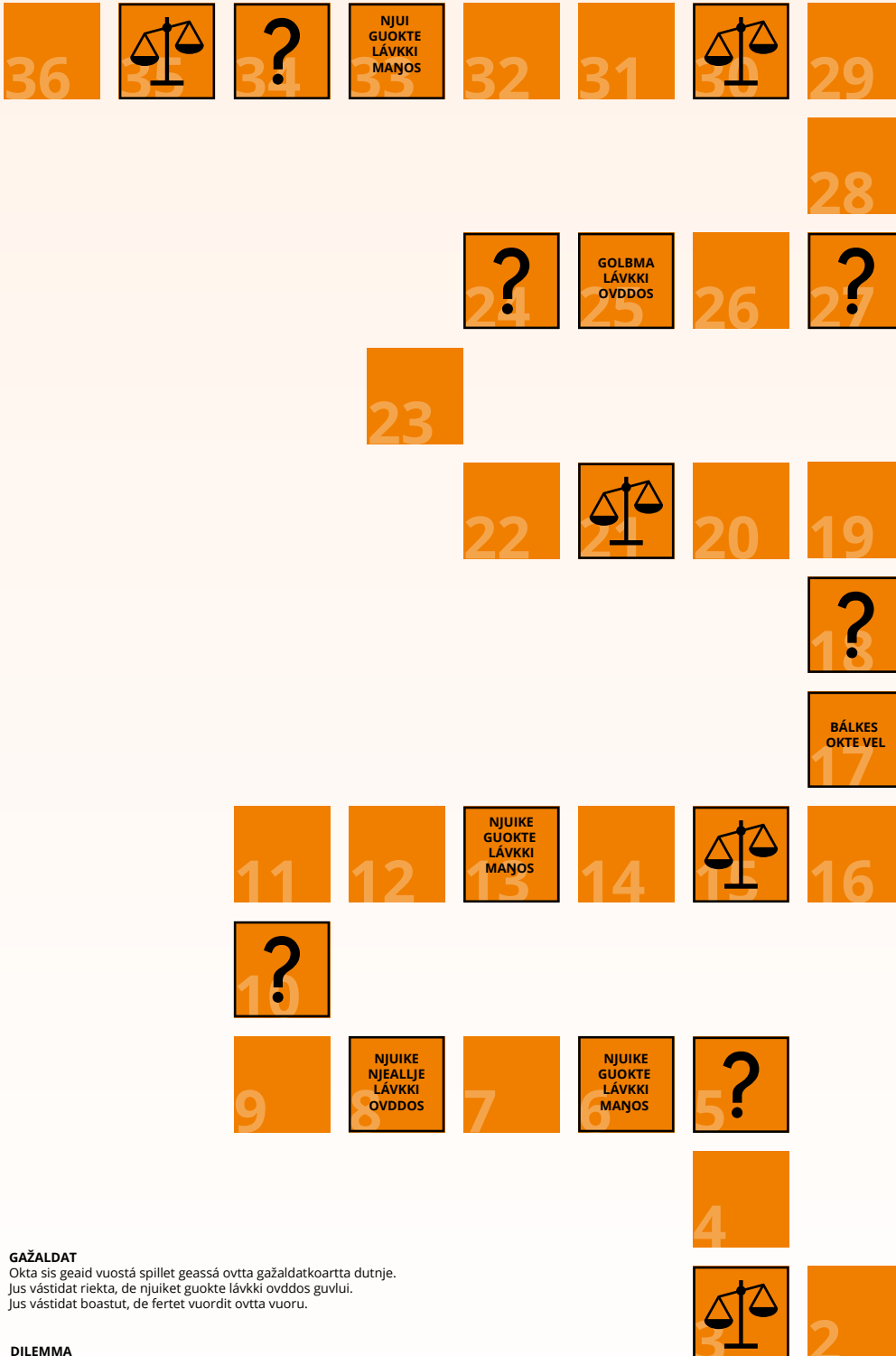
DILEMMAKOARTA

Theodor lea okta su luohká boarrásepmosiin. Son lea guhkit go dat eará bártnit ja sus leat maid eanet guolggat go earáin. Su mielas lea veaháš heahpat ahte su rumaš lea álgán rávásmuvvat. Dan dihte ii liiko nu bures earáiguin ovttas rišodit mannel lášmmohallama. Maid son galggašii dahkat?

- Guođdit iežas lášmmohallanbiktasiid vai ii dárbbáš searvat.
- Muitalit lášmmohallanoahpaheaddjái movt sus lea.
- Hupmat buriin olbmáin dan birra movt sus lea.
- Juoidá eará: Maid?

BARGOÁRKA \ RUMASSPEALLU

GAŽALDAT

Okta sis geaid vuostá spillet geassá ovttá gažaldatkoartta dutnje. Jus vástidat riehta, de njuiket guokte lávkkii ovddos guvlui. Jus vástidat boastut, de fertet vuordit ovttá vuoru.

DILEMMA

Váldde ovttá dilemmakoartta ja loga jitnosit earáide. Vuordde ovttá vuoru dan botta go jurddašat guđemuš čovdosa válljet. Go fas lea du vuorru, de galggat mitalit daid earáide guđemuš čovdosa don leat válljen ja man dihte. Jus válljet “juoidá eará”, de galggat mitalit maid du mielas baicca galgašii dahkat.

MEARRIDHPET BIRCCUIN
GII GALGÁ ÁLGIT

BARGOBIHTTÄ 3 \

5.-7. CEAHKKI

BARGOBIHTTÁ 3 \ MUITALUSAT RIŠUS

FILBMA

Ulbmiljoavku: 5.-7. luohkká

Áigi: 90 minuhta

'Reaidut: peanna ja bábir.

Liŋka filbmii: <https://tv.nrk.no/se?v=KOID75002021>

CAVGILEAPMI OAHPAHEADDJÁI:

árvoštala galgá go oahpásmahttinbargobihtttá čađahuvvot joavkkuin vai dievasčoahkkimis, sorjavaš luohká dásis. Rumašdeatta sáhtttá leat abstrákta doaba muhtumiidda. Atte áinnas konkrehta ovdamearkkaid das mii rumašdeatta sáhtttá leat. Muite ahte eai buohkat vásit rumašdeaddaga, ja deattut danne ahte dat lea juoga maid muhtumat sáhttet vásihit.

1. MUITAL MII GALGÁ LEAT SKUVLATIIMMA SISDOALLU.

- Sáhtttá leat vuogas hállat čuovvovačča birra:
- Mii lea dokumentára?
- Mii earuha fikšuvnna dokumentáras?
- Maid besset oahppit oaidnit filmmas?
 - FFilbma lea nuoraid birra geaid mielas lea váttis riššudit maŋŋá valáštallantiimma. Sii muitalit dovdduid ja jurdagiid birra oktasašriššudeami birra.

2. OAHPÁSMAHTTINBARGOBIHTTÁ

- Juoge luohká smávva jovkkožiidda, ja digaštallet:
 - Mii lea rumašdeatta?
 - Mo son rumašdeatta vásihuvvo?
- Oktasaš čoahkkáigeassu: čále joavkkuid vástádusaid távvalii.
 - Geahččalehket hábmet oktasaš definišuvnna dasa mii rumašdeatta lea, mii fátmasta joavkkuid vástádusaid.

3. GEHČČET FILMMA JA ČÁLLET NOTÁHTAID!

- Geahčadettiin filmma galget oahppit čállit daid jurdagiid ja dovdduid mat filmma ohppiin leat iežaset rupmaša ektui (Ovdamearkka dihtii: heahpanahkes, unohas, balus).

4. ČÁLE JURDDAKÁRTTA TÁVVALII MAS LEAT DAT SÁNIT MAID OAHPPIT LEAT NOTEREN GEHČADETTIIN FILMMA

5. DIGAŠTALLET DIEVASČOAHKKIMIS

- Geahčadehket dan definišuvnna rumašdeaddagii maid luohkká hábmii. Vásihit go filmma oahppit rumašdeaddaga?
- Manne son filmma ohppiin leat dát dovddut ja jurdagat iežaset rupmašiid ektui?
- Mo sáhtttá birgehallet rumašdeaddagiin?

6. INDIVIDUÁLA ČÁLLINHÁRJEHUS SIERRA DOKUMENTII/SIERRA ÁRKII. VÁSTIT DÁIDDA GAŽALDAGAIDE:

- Maid du rumaš nagoda?
- Maid sáhtát dahkat go bohtet negatiiva dovddut iežat rupmaša ektui?
- Mo sáhtát garvit negatiiva jurdagiid earáid rupmašiid ektui?
- Maid sáhtát dahkat vai earáin lea buorre dovdu?

7. OKTASAŠ ČOAHKKÁIGEASSU. MAID VÁSTIDII LUOHKKÁ MA IMUS GAŽALDAHKII: MAID SÁHTÁT DAHKAT VAI EARÁIN LEA BUORRE DOVDU?

- Čále vástádusaid távvalii.
- Čále áinnas vástáduslistta maid sáhttibehtet darvihit seidnái luohkkálanjas.

BARGOBIHTTÄ 4 \

5.-7. CEAHKKI

BARGOBIHTTÁ 4 \ DOVDDUT JA RÁHKÁSMUVVAN

DILEMMAT

MIHTTOMEARIT

- Oahppit sáhttet dahkat oaiviliid iešguđetlágan dilemmaide.
- Oahppit sáhttet mitalit iešguđetlágan doaibmamolssaeavttuid buriid ja heajos beliid.
- Oahppit hárhallet dahkat oaiviliid ja dohkkehit iežaset ja earáid oaiviliid.

Ulbmiljoavku: Ceahkki

Fágalaš relevánsa: Servodatfága ja luonddufága

ČILGEHUS

Ovdalگو hárhelus álgá, de ovdanbuktojuvvo bargohápmi buot ohppiide. Sii galget diehtit ahte hárhelus lea dan birra ahte dahkat oaivila, maiddáid dalle go eahpida, ii ge dan ahte boahit ovttaoaiviliidda, muhto guorahallat iešguđetlágan oaiviliid ja respekteret guhtet guimmiideaset árvoštallamiid.

Oahpaheaddji ovdanbuktá ohppiide gažaldagaid main leat dilemmat, ja njeallje vejolaš čovdosa maid birra sii galget dahkat oaiviliid. Juohke čiehkka luohkkálanjas ovdasta ovtta vástádusa. Čiehkka merkejuvvo bustávain dahje loguin dahje oahpaheaddji manná dohko go lohká vástádusvejolašvuoda. Go buot vástádušat leat lohkkajuovvon, de mannet oahppit daid čiegaide mat sin mielas ovddastit dan buoremus vástádusa.

Oahppit geat eai liiko dan eará golmma vástádussii, galget mannat "eará vejolašvuodát" -čihkii. Hárhelus sáhtta joatkit guovtti vugiin go buohkat leat mannan ovtta čihkii:

1. Oahpaheaddji fitná juohke čiegas jearrame lea go oktage gii háliida mitalit manne su mielas dat lei buoremus vástáduš. Dán bargovuogi ovdamunni lea ahte oahppit eai bággehala vástidit jus sis ii leat miella ákkastallat iežaset oaiviliid. Ohppiin jerrojuvvo maid leat go sin mielas heajos bealit dan čovdosis maid leat válljen.

TIPSAT OAHPAHEADDJÁI

Jus okta čiehkka báhcá guorosin, de sáhttet oahppit ságastallat man dihte sii jáhkket ahte ii oktage čuoččahan dasa. Jus oahppit juohkásit hui iešguđetládje čiegaide, de lea dehálaš ahte oahpaheaddji geahččala áicat positiivvalaččat daid ohppiid geat leat unnitlogus. Jus ovtta čiegas čuožžu dušše okta oahppi, de čuoččaha oahpaheaddji dohko ja jođiha hárhelusa das.

2. Oahpaheaddji sihtá ohppiid juohke čiegas humadit unnit joavkkuin mas leat moadde olbmo ovdal go ákkastallat iežaset oaiviliid earáid ovddas luohkás. Dat mii dainna lea ovdamunni lea ahte beassá álggos hárhellat ákkastallat earáiguin geain lea seamma oaivil.

Oahpaheaddji jearrá lea go oktage molson oaivila manŋel go lea gullán buot njeallje čiega ákkastallama? Jus lea, de lea lohpi sirdit eará čihkii, ja sáhtta maiddáid mitalit manne rievdadii oaivila jus háliida.

BARGOÁRKA \ DOVDDUT JA RÁHKÁSMUVVAN

DILEMMAT

1. Line lea hui ládje ráhkásmuvvan Maiai, muhto ii dieđe dovdá go son seammaládje. Movt son sáhtta dan gávnnaht buori vugiin?

1. Son sáhtta geahččalit sáddet sutnje sms ja oaidnit maid son vástida.
2. Son sáhtta jearrat ovtta Maia olbmáin ahte liiko go Maia sutnje.
3. Son sáhtta čájehit Maiai ahte sus lea beroštupmi sutnje, ja vuordit ja oaidnit maid son dahká.
4. Eará vejolašvuodát

2. Nina ja Jonathan leaba leamašan buorit olbmážagat guhká. Manemus áiggiid lea Jonathan eahpidišgoahtán liiko go Nina ain sutnje, go de go soai leaba guovttá ovttas, orru son hui ilus, muhto go leaba ovttas skuvllas, de lea son áibbas earálágan. Movt sáhtta Jonathan gávnnaht liiko go Nina ain sutnje ja áigu olbmástallat suinna?

1. Son sáhtta jearrat sus muhtomin go čálašeaba neahtas.
2. Son sáhtta jearrat su buoremus olbmás.
3. Son sáhtta jearrat njuolga Ninas ahte liiko go ain sutnje ja háliida go ain olbmástallat suinna.
4. Eará vejolašvuodát.

3. Sebastianis lea leamašan moarsi guokte mánu, muhto son ii šat ráhkis su ja háliida heaitalit. Movt son dan dahká buoremus vugiin?

1. Son ii daja ii maidege, ja garvá su moarsi nu olu go vejolaš.
2. Son čállá sms moarsái, mas čállá ahte son áigu heaitalit.
3. Son muitala moarsái manne soai eaba šat sáhte leat ovttas.
4. Eará vejolašvuodát.

4. Aisha ja Benjamin leaba buorit olbmážagat. Soai leaba álo dahkan somás dinggaid ovttas, muhto Aisha mielas lea Benjamin rievdan. Dá ovtta beaivvi muitalii okta su olbmáin ahte Benjamin lea ráhkásmuvvan Aishai. Maid Aisha galgá dahkat?

1. Aisha galgá hupmat Benjaminin dan birra.
2. Aisha ii galgga hupmat Benjaminin dan birra.
3. Aisha galgá geahččalit šaddat ovttas Benjaminin.
4. Eará vejolašvuodát.

BARGOBIHTTÄ 5 \

5.-7. CEAHKKI

BARGOBIHTTÁ 5 \ RÁMMAT SOHKABELIIDE

DIGAŠTALLANHÁRJEHUS

MIHTTOMEARIT

- Oahppit galget buktit ovdamearkkaid sohka-bealnorpmade ja reflekteret makkár vuordámušaid mánát ja nuorat sáhttet vásihit sin beaivválaš eallimis.
- Oahppit galget konkrehta ovdamearkkaiguin máhttit mitalit movt mii sáhttit veahkkinn viiddit vejolašvuodaid movt mii sáhttit leat, beroškeahhtá sohka-bealis.

Ulbmiljoavku: 5.-7. Ceahkki

Fágalaš relevánsa: Servodatfága

Áigi: 45 minuhta

Reaidut: Hárjehusa bargoarcka juhkkovuvvo juohke oahppái

TIPSAT OAHPAHEADDJÁI

Ovdal go guorahallabehtet ja digaštallabehtet sohka-bealnorpmaid, de sáhttá leat buorre jurdda hupmat norpmaid birra oppalaččat, ja atnit ovdamearkkaid maid ohppiide lea álki hálddašit. Dat sáhttá omd. leat norpmat movt boradit, movt čohkkát luohkás dahje movt eanas viesut eai leat heivehuvvon olbmuide geain leat doaimmashehttejumit. Nu sáhttá maid hupmat movt norpmat sáhttet ráddjet sin geat leat olggobealde.

Hárjehusa maŋemus oasis sáhttá deattuhit dan ulbmila ahte viiddit rámmaid, go visuálalaččat čájeha ahte rámmat távvalis sihkkovuođi, ja dušše sánit báhcet. Jus luohkás leat oahppit geat leat "sohka-bealrámmaid" olggobealde iežaset hámi dahje láhttema dihte, de lea dehálaš jurddašit ahte sii eai galgga dovdat ahte hárdáhallet hárjehusa oktavuodas. Oahpaheaddji sáhttá maid vejolaččat atnit dan posiitiivvalaččat, go čájeha ahte lea vejolaš sihkkut rámmaid, dahje ahte rámmat sin luohkás eai ráddje nu olu go muđui servodagas.

Jus hárjehusa čađaha dárogieldiimmus, de dat sáhttá leat vuodđun ovttá individuála čálalaš bargui. Oahppit sáhttet čállit mitalusa ovttá bártne dahje nieidda birra gii dahká juoidá eará go maid su sohka-bealis vurdet.

BARGOBIHTTÁ 5 \ RÁMMAT SOHKABELIIDE

ČILGEHUS

Oahpaheaddji muitala ohppiide ahte hárbjehusa ulbmil lea guorahallat makkár vuordámušat ja ráddjehumit sohkabeliide leat dálá servodagas. Oahpaheaddji tevdne guokte stuora njealječiegaga (“rámma”) távvalii/ smartboardai ja čilge ahte goabbat rámma ovdasta vuordámušaid dievdoolbmuide/maskulinehtii (“bárdnerámma”) ja nissonolbmuide/ femininitehtii (“nieidarámma”). Hárbjehusas galgá luohkká guorahallat maid rámmat sisttisdollet.

Oahppit juhkkovuojoit unna jovkkožiidda maŋgel álggaheami, ja juohke joavku oazžu ovttá bargoarikka (oahpaheaddji mánge) hárbjehussii. Sii galget sullii 15 minuhta hupmat gažaldagaid birra mat leat bargoarikkas. Oahppit válljejit ovttá olbmo gii dáđi mielde galgá čállit čovddasániid. Oahpaheaddji veahkeha joavkkuid bargat ja vázzá buohkaid luhtte guldalit sin digaštallamiid. Dasto čovhkanit fas joavkkut ja oahpaheaddji guldala ovttá ja ovttá joavku ja sin evttohusaid mat gullet dan guovtti rámmii. Álggos váldet ovttá vuoru ovdamearkkaiguin mat gullet “nieidarámmii” ja de ges ovttá vuoru ovdamearkkaiguin mat gullet “bárdnerámmii”. Oahpaheaddji čállá dáđi mielde ohppiid ovdamearkkaid rámmaide távvalis/ smartboardas.

NORPMAT

Norpmat sáhtta čilget “njuolggadussan mat eai leat čállojuvvo” mat dadjet juoidá movt juoga dahje muhtin “galgá” dahje “berre” leat. Mii sáhttit maid dadjat ahte norpmat leat dat mii ipmirduvvo “dábálažžan” dahje “heivvolažžan”. Ovdamearkka dihte leat vuordámušat movt olmmoš galgá láhttet dávjá čadnojuvvo norpmaide.

Norpmat sáhttet rievddadit áiggi ja báikkiid mielde. Ovdamearkka dihte ledje Norggas eará norpmat dušše ovttá buolvva áigi. Norpmat rievddadit maid servodagas servodahkii, ja sáhttet leat iešguđetláganat iešguđetlágan olbmážagaid gaskkas. Dat maid dál jurddašit “dábálažžan”, boahťá sihkkarit rievdat, ja sáhtta jurddašuvvot áibbas eahpedábálažžan eará sajiin máilmmis. Seammas sáhtta orrut dego ahte muhtin norpmaid lea veadjemeahtun rievdadit. Lea dehálaš diehtit ahte lea vejolaš dahkat juoidá norpmaiguin maidda eai liiko, maiddái daid norpmaiguin mat sáhttet olgguštit ja ráddjet ovttaskas olbmuid. Norpmat ja vuordámušat sohkabeliide, sohkabealrollat, leat ovdamearkkat norpmaide mat sáhttet rievdaduvvot.

Norbmakritihkalaš perspektiiva mearkkaša ahte oahpahusas lea kritihkalaš feara makkár norpmaide earret eará sohkabealrollaide, rumašideálaide, seksualitehtii, seksii ja bearašeallimii. Dát lahkoneapmi sáhtta čalmmustahttit movt ovttaskas norpmat sáhttet doarjut vealaheami ja ráddjet olbmuid doaibmafriddjavuođa.

BARGOBIHTTÁ 5 \ RÁMMAT SOHKABELIIDE

Go rámmat leat devdojuvvon, de hupmá luohkká ovttas dáid gažaldagaid birra:

- Maid dii jurddašehpet go oaidnibehtet dáid sániid dan guovtti rámmas?
- Leat go erohusat sániin mat čužžot “bárdnerámmas” ja “nieidarámmas”? Leat go sániin omd. iešguđetlágan árvvut, nu ahte nubbi sohkabealli orro “buoret”, árvvusadnojuvvo eanet, lea “deháleabbo” dahje “divrasit” go nubbi?
- Lea go vejolaš eallit buot vuordámušaid mielde mat leat rámmas?
- Makkár buorit ja heajos bealit sáhttet leat jus mii mannat olggobeallai rámmaid?
- Makkár buorit ja heajos bealit sáhttet leat jus mii eat biso daid rámmaid siskkobealde nu movt mis vurdet?
- Mii singuin geavvá geat eai čága boksii?
- Gávdnojit go sánit mat adnojuvvojit nieiddaid ja bártniid birra geat leat “olggobealde” rámma? Sáhttet go dat sánit vealahit?
- Makkár nieiddat heivejit ja makkár bártnit heivejit daidda?
- Jurddaš maid mii oaivildit sániiguin “bárdnelágan nieida” ja “nieidalágan bárdni”. Mii daid sániiguin lea buorre ja heitot? Leat go erohusat? Manne jáhkkibehtet ahte lea nu?
- Manne lea nu ahte muhtumat oaivildit ahte iešvuođat leat “buorit” nieiddaide, muhto “heajut” bártniide, ja nuppe ládje? Jáhkkibehtet go ahte dat váikkuha daid válljenvejolašvuođaide maid mii oažžut, omd. go galgat válljet oahpu ja barggu?

Oahpaheaddji tevdne dál ovtta unna rámmaža dan guovtti rámma olggobeallái. Dat unnit rámma ovddasta dan maid nieida dahje bárdni sáhtta dahkat, vaikko ii leat erenoamáš nieida-/bárdnedahku. Oahppit hupmet de joavkkuin gaskkal golbma ja vihtta minuhta dan birra ahte mii sin mielas galgá čuožžut daid rámmain, ja oahpaheaddji čoahkkáigeassá ovdamearkkaid távvalis. Hárjehus loahpahuvvo oktasaš šiehtadusain rámmaid birra:

- Lea go makkárga sánit mat livčče sáhttán čuožžut goappašat rámmain? Makkár?
- Lea go makkárga sánit mat eai livčče sáhttán čuožžut goappašat rámmain? Makkár? Mii lea sivaid dasa ahte muhtin sánit sáhttet čuožžut goappašat rámmain, go muhtin sánit eai sáhte?
- Mii de geavašii jus okta olmmoš rihkošii norpmaid ja dagašii juoidá eará go mii bártniin/nieiddain vurdojuvvo? Leat go dis ovdamearkkat maid olmmoš sáhtta dahkat rihkkun dihte “bárdne”- ja “nieidanorpmaiguin”? Movt livčče earát reageren (ruovttus, skuvllas)?
- Rámmat sáhttet orrut ráddjeme buot olbmuid beroškeahhtá sohkabealis, dan dihte go eat beasa dahkat dan maid ieža háliidit dahje leat dakkárat go ieža háliidit. Movt mii sáhttit viiddidit daid rámmaid, nu ahte buohkat besset leat dušše geat sii ieža leat?

EARÁ ORGANISEREN OAHPAHUSAS

- ahpaheddji sáhtta ovdagihtii ráhkadit evttohusaid sániide maid oahppit sáhttet bidjat rámmaide, ja oahppit sáhttit dasto ieža vel hutkat eanet.
- Árvvoštala lea go eará bargovuohki eanet ávkkálaš, ovdamearkka dihte ahte olles luohkká bargá ovttas, dahje ahte oahppit barget individuálalaččat.

Hárjehus lea ráhkaduvvon Ruota Bryt!-ávdnasa “Gestalta kørn” -hárjehusa mielde. (3. Deaddileapmi), RFSL Ungdom 2011 almmuhan. Geahča áinnas Skeiv Ungdom Restarta ávdnasa “Riv Gjerdene” ja eará relevánta ávdnasiid dáppe: <https://skeivungdom.no/brosjyrer/>

BARGOÁRKA \ RÁMMAT SOHKABELIIDE

SOHKABEALLI SERVODAGAS

Digaštallet gažaldaga mii lea árkkas joavkkus.
Válljehekke ovtta olbmo gii galgá čállit.

Ahte juoga lea maskulina lea eará vuohki dadjat
ahte juoga lea «dievdduid ládje» dahje «bártniid
ládje».

Ahte juoga lea feminina lea eará vuohki dadjat
ahte juoga lea «nissonolbmuid ládje» dahje
«nieiddaid ládje».

**MII IPMIRDUVVO MASKULINAN
MIN SERVODAGAS?**

**MOVT GALGET NIEIDDAT/
NISSONOLBMOT LÁHTTET JA LEAT
O Aidnit MIN SERVODAGAS?**

**MII IPMIRDUVVO FEMININAN
MIN SERVODAGAS?**

**MAKKÁR VUORDÁMUŠAT LEAT DASA
MOVT HOMOFIILLAT JA LESBAT GALGET
LÁHTTET JA OLGGOSO Aidnit?**

**MOVT GALGET BÁRTNIT/
DIEVDOOLBMOT LÁHTTET JA LEAT
O Aidnit MIN SERVODAGAS?**

**LEA GO MAKKÁRGE EROHUS
STÁHTUSIS (MII LEA MÁVSSOLAŠ
DAHJE DEHÁLAŠ) MASKULINITEHTA
JA FEMININITEHTA HÁRRÁI?**
